

СТАНОВИЩЕ

от чл. кор., дюн. Цанка Цанкова, професор в Юридическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски”, конституционен съдия.

по процедура за защита на дисертационен труд за присъждане на научна степен „доктор на науките”

в област 3. Социални, стопански и правни науки,

професионално направление 3.6, право, научна специалност „Римско право”

Автор: Проф. д-р Малина Новкиришка-Стоянова, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”

Тема: PUBLICUM IUS

1. Със заповед № Р33-5225 от 10.11.2016 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски” съм определена за член на научното жури по процедура за защита на дисертационен труд на тема: „PUBLICUM IUS” за придобиване на научната степен „доктор на науките” по научната специалност „Римско право”, професионално направление 3.6. „Право”, област на висше образование 3 „Социални, стопански и правни науки”.

Дисертантът е представил изискуемия, съгласно чл.45 от Правилника за развитие на академичния състав на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски” комплект материали за участие в процедурата.

2. Професор Малина Новкиришка е завършила френска езикова гимназия, дипломирала се е в Софийски университет „Св. Климент Охридски”, Юридически факултет през 1986 г., специалност право и има юридическа правоспособност. През 1987 г. е специализантка по Римско поземлено право, а през 1988 -1992 г. редовен аспирант и защитава докторска дисертация по римско право. Повече от 20 години преподава римско частно право в Пловдивския университет, професор е от 1996 г. От 2005 г. и понастоящем е професор и в СУ „Св. Кл. Охридски” и Нов български университет. От 2013 г. преподава и нов курс по римско публично право, както и изборната дисциплина „Антични правни системи”. Професор Новкиришка има множество специализации и научни изяви по римско право в Италия, Испания, Швейцария и др. Тя е ерудиран преподавател с широк кръг интереси в романистиката.

Има 44 публикации, свързани с римското публично право, темата на дисертационния труд. От 1992 г. и до сега работи като съветник в отдел „Правен“ на Министерски съвет.

3. Дисертационният труд на проф. Новкиришка е явление в българската научна книжнина, предизвикателство към научното знание. Той е посветен на Римското публично право, една непозната за широката правна общественост проблематика, която придобива все по-нарастваща актуалност и значимост в глобализиращия се свят и утвърждаване на Европейските цивилизационни принципи и изграждането на Европейското общностно право.

Задачите, които си поставя авторът на изследването се открояват със значимостта си не само за романистичната наука, но и за правната наука и нейните отрасли, а теоретичните изяснения и обобщения се вписват в съвременната тенденция на развитие на науките и тяхното преподаване. Те са подчинени на генералната цел да се изясни понятието и направи анализ на системата на публичното римско право и римската държавност в 14 вековното съществуване на Римската държава.

Обхванати са основните теории на романистиката по избраната тема, направен е анализ на представената в Дигестите система на публичното право. Коментира се генезисът и развитието на основните публичноправни институти, като се започне от основните понятия *ius*, *lex*, *autoritas*, *potestas* и се стигне до сравнителноисторически анализ на отделни страни на публичноправните отношения (вж. стр. 690 и сл.) и съпоставка със съвременни институти и категории на теорията на правото.

Трудът е свидетелство за задълбочено знание на римското публично право, пресъздадено от ерудиран юрист. Използвана е богатата литература и е направена впечатляваща библиография на изследванията на проблемите, които римското публично право е поставяло от възникването на римската държава 753 г. пр. н. е. до 565 г.

4. Методологията на изследването е комплексна. Авторът умело използва диалектическия, историческия и критично-аналитичния метод, борави с историческите източници от разнообразно естество, съчетава общонаучни и специални методи. Това отговаря на спецификата на предмета на научния труд. Тази комплексна методология на установяване, представяне, обсъждане и анализ на явленията, позволява да се постигне целта на научното изследване, да се разкрие същностната характеристика на публичните институти. Универсалното „IUS“ се

разгръща в цялата система на IUS ROMANE PUBLICUM и IUS GENTIUM, а това има за резултат постигане на висока научна стойност на цялата разработка на материята.

5. Дисертационният труд е в обем на 801 стр. и в структурно отношение включва: предговор, въведение, три глави и заключение. Авторът убедително аргументира структурата на труда, който представя богато и проблематика на издадения още преди три години негов научен труд „De Iure Publicum. Студии по римско публично право”, преминал положителната оценка на практиката на преподаването.

Всички части на труда несъмнено носят достойнствата и приносния характер на научноизследователската работа на проф. Новкиришка и все пак ярко според мен се открояват с общотеоретичното си значение и връзката с бъдещето, глава първа и заключението на труда. Защото показват на основата на богатия набор от източници, изследване на история и на теория на държавата и правото, съчетаване на римското публично право и римското частно право. Разкрива се в пълнота тяхното развитие и взаимно проникване, както и пътят и опитът на изграждане на една цивилизация и нейните достижения, за да се претворят в съвременността. Те показват и стъпките, по които се е търсила и по които да се търси и в бъдеще правната основа, върху която да се изгражда държавността и нейното ius, да се видят темелите и конструкциите, за да се следва пътя на правото на обединената Европейска цивилизация.

Въвеждането в темата, проф. Новкиришка започва с определението приписвано на Целз от Улпиан за публичното и частното право и тяхната съпоставка. Богатството на литературния материал, поднесен с оригинален поглед върху материята, цялостната разработка на всеки от проблемите, показва зрелостта на автора, като изследовател и творец, който си поставя трудната, но и благодарна задача да пренесе творческото, устойчивото от древността и го прави успешно.

6. Като започва от единното съдържание на римското IUS авторът успява да разкрие многосмисловото съдържание на това понятие, обсъждано от най-значими автори на древността и съвремието. Да разкрие богатството на доктрината и на юриспруденцията, което виждаме днес, разработено в многовековното им развитие, от началото на Рим до привличането и разработването, както и подчертаване значението на IUS GENTIUM. Авторът излиза от няколко общи положения, за да нарисува една мащабна картина, ясно посочвайки своята лична позиция и да реши задачите, които си поставя с непосредствения предмет на изследване, без (както казва), да надява

догматичната матрица на съвременното. Като следва своя оригинален подход, отдавайки дължимото на автентичната систематика и концепция за публичното право, той постига поставената задача и показвайки римските генетични първообрази на институтите на съвременното публично право, доказва, че много от римските концепции и модели надживяват времето на Рим - четиринадесет века Република и Империя, и имат отношение и полезност в съвременната реалност, и проблемите, които публичното право следва да решава и днес.

Във връзка с обсъждането в труда на извънредно разнообразна и сложна проблематика (вж. предмета на изследване в глава трета, с. 703), авторът ни припомня: „*Nichil sub sole novum*”. Тук бих отбелязала и това, че именно комплексният метод, проведен при изследването на цялата материя, е дал на изследователя възможност да види и да представи обосновано на читателя как решенията по отделните въпроси през различните епохи на римската държавност се превръщат в единно обосновано и общо решение на публичното право, което е останало във вековете със своята универсалност и адаптивност на концепциите. И това не означава копиране и просто възпроизвеждане, а преценка на основата на древното правило „*in idem flumen bis non descendimus*” на рационалните идеи на историческите модели, за да се унифицира европейското право въз основа на европейското правосъзнание и европейската правна идентичност.

За всеки цивилист е от изключително значение изследването на връзката между римското публично право и римското частно право и тяхното паралелно пораждане, развитие и взаимно влияние и проникване. Универсалността на определението дадено от Улпиан, с което то надживява своето време и достига до нас като общо начало е нещо, с което започваме изучаването на правото. То ни следва в теорията и в юриспруденцията. Чрез него доктрината дава разрешение и на съвременни комплексни казуси.

Посветеният на римското публично право труд има особено значение и за римското частно право – област, в която проф. Новкиришка има също множество публикации със значими и оригинални приноси. Вън от това, че се изследват юридическите източници на римското право, и частно, и публично, и на които авторът се позовава в целия труд, правят се множество удачни сравнения, за да се очертае пълно характеристиката на публичното право. На тези сравнения са посветени изследванията в глава първа, по-специално точка втора (с. 59-91) и (с.111-120). За цивилното право са много ценни и привлечените към дискусията въпроси на теорията на интереса (с.80-82, виж и разсъжденията на с. 89), въпроси, на които и сега се посвещават многобройни

изследвания и по които се застъпват противоречиви становища – (напр. следва ли интересът да бъде включен в определението на гражданското право, обективно и субективно).

При обсъждането на определението на Улпиан привлича вниманието анализът, който се прави, за да се разкрие автентичното съдържание на термините „*Utilitas publica*” и „*Utilitas privata*”. Търси се отговор на въпроса доколко е решаващ критерият за полезността за разграничаването на публичното от частното право, дали този функционален критерий и привнасянето му в Дигестите е относимо и за публичното право или разбирането е, че „*Utilitas*” е свързано с трите компонента на частното право – *Ius naturalae*, *ius gentium* и *ius civilae*. Авторът изразява разбирането (с. 84 и сл), че теорията на интереса, като критерий за разграничаване на публичното и частното право се измества от епохата на Улпиан към следкласическата Юстинианова юриспруденция и, че по този въпрос не може да се вземе категорично становище. Той обръща внимание на съчетаването на обективни и субективни критерии за разграничаване: обективен – с оглед защитения интерес; субективен – с оглед устройството на държавата или дейността на частните лица, както и, че определението на публичното право е напълно разбираемо и без да е обвързано от идеята за „ползност” и не трябва непременно да се търси симетрия в Улпияновия текст за трите съставки на частното и на публичното право. Юристите трябва да съдействат за нормалното функциониране на държавата, а публичното право е резултат от необходимостта да съществува държавата и нейните институции *status rei Romanae*.

Сравняването на частното и публичното право има изключително, и то не само познавателно значение. То открива пътя за изследване на проблематиката на сакралното право (*Pax deorum*). Докторантът удачно навлиза в нея, защото сакралното право е част от предметното съдържание на публичното право, макар да има различни измерения в езическия и християнския период на римската държава. На религиозното начало (*fas*) е придаден правен аспект, а изконната концепция за *Pax deorum* определя цялата система на публичното право, така както е отразена от Цицерон и обобщена от Улпиан. Тя отразява взаимното обвързване на божественото и земното. Нормите на сакралното и светското право съжителстват съвсем естествено, както и тези на публичното и частното право, а утвърждаването на императорската власт е свързано с утвърждаването на християнската религия (виж, с.309 и сл.) Авторът прави оригинална връзка между обсъждането на сакралното право и неговите практически измерения (напр. точните критерии за разграничение на вещите в Институциите на Гай– с.342) и въпросите на религиозната толерантност и църковното право (глава трета, с.349-418) –

Publicum ius sacris. Оригинално е разглеждането и анализа на Сердикийския и Миланския едикт. Те са интерпретирани от юридически позиции, което също е принос на автора. Новкиришка изтъква (с. 369 и сл.), че те се впитат и в българската история – *Serdica mea Roma est*, казва император Галерий. Тук е подписан на 30 април 311 г. тъй наречения Сердикийски едикт на толерантността – акт на императора с нормативно значение, който открива пътя на възприемане на християнството като призната религия, наравно с останалите в Римската империя и в този случай, както и в целия труд, обсъждайки историческите, военните, религиозните и др. източници на правото, както и кризите в държавността на Рим, авторът държи сметка и поставя на преден план юридическите основания и юридическите последици на изследваните събития.

7. Целият труд *Publicum ius* е принос към романистиката и правото. Той е предизвикателство към българската и европейска романистика, предизвикателство и към правната наука и изследването на нейните корени. Ще отбележа само някои от многото приносни моменти в изследването :

- убедително и аргументирано поднасяне на проблемите на многовековната история на римското публично право; синтез на проблемите;
- задълбочения анализ на различните концепции, относно източниците и системата на римското право;
- систематика на научния труд, която отчита историята, опита и съвремението;
- отговор на интереса и поуките по изграждането на *Ius Gentium Europaicum*;
- даване знание и анализ, подчертаващ значението на римското публично право, за да се обоснове защо правото е изкуство за доброто и справедливото;
- разсъжденията, извлечени от историческите извори за единството на правото;
- връзката между *Ius* и *Iusticia*, толкова актуална в битието на нашето съвремие;
- оригиналният и обоснован начин на свързване на римското публично и римското частно право;
- изследването на обективните и субективни критерии за разграничаване на римското частно и римското публично право;
- разсъжденията относно публичния и частния интерес;

- разглеждането на Ius divinium, Ius sacrum, като социален регулатор;
- библиография към труда, с която се изпълнява уникална за изследването научна задача.

Трудът дава задълбочено и всестранно знание за римското публично право и поражда размисъл върху неговата история и неговото използване в бъдеще, обогатява науката и е принос за развитието на романистиката, развитието на правната доктрина и на преподаването на правото, но и прагматично за развитието с оглед бъдещето на съвременното обективно публично право.

Трудът на проф. Новкиришка е оригинален и с това, че посочва връзката на правото на древния Рим с изграждането на Европейското право.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд PUBLICUM IUS на проф. Малина Новкиришка-Стойнова съдържа научноприложни резултати и отговоря на всички изисквания на ЗРАСРБ и Правилника на ПУ „Паисий Хилендарски“ за даване на научната степен „Доктор на юридическите науки“.

Поради това убедено давам своята положителна оценка на проведеното изследване в труда PUBLICUM IUS и предлагам на почитаемото научно жури да присъди научната степен „Доктор на науките“ на проф. Малина Новкиришка-Стойнова, в областта на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6. Право, научна специалност „Римско право“.

11. 2016. г.

Изготвил становището:

чл. кор., проф., дюн. Цанка Цанкова